

Denken

Maieutiek
Petra Bolhuis
2022-2

2

1

Wat is denken volgens de traditie?

Hoe vreemd en contra-intuïtief het lijkt, de filosofie heeft van de mentale activiteiten, het denken, een erg vertekend beeld. Grootste missers;

- Denken = Solitair (Descartes)
- Denken = Passief schouwen (contemplatie)
- Denken = Het vinden van de ultieme Waarheid (ideeën, essenties, God, het Zijn achter de zijnden).

Maieutiek_Denken 2022-2

2

Wat is denken volgens Arendt?

Arendt zegt;

- Denken gaat over de vraag naar zin.
- Denken moet steeds opnieuw gedaan worden.

“Arendt suggereert dit met een prachtig, aan Homerus ontleend beeld: zoals Penelope elke nacht ontrafelt wat ze overdag geweven heeft, zo ontrafelt het denken telkens zijn eigen "resultaten". Het denken lijkt op dit punt op het handelen: in beide gevallen wordt er iets nieuws begonnen en moet dit begin telkens hernomen worden.”
(blz. 13/14 van de inleiders)

Maieutiek_Denken 2022-2

3

Denken=handelen

Verschil resultaatgericht denken en bezinnend denken; dat laatste is altijd bereid opnieuw te beginnen. Denken moet zijn als **handelen**;

Arendt sluit aan bij Kant (1724- 1804) die als eerste inzag en beschreef wat de grenzen zijn van het denken. Dat is opvallend omdat hij de denker van de Verlichting is, maar zijn waarschuwingen over de grenzen aan de mogelijkheden van de rede lijken vergeten!

Maieutiek_Denken 2022-2

4

Relatie met eerder werk (menselijke conditie/vita activa)

- Arbeid= herhaalbaar en op overleven gericht.
- Werk = iets nieuws maken dat arbeid gemakkelijker maakt.
- Handelen en spreken = ontmoeting van mensen onderling, waarin wij laten zien **wie** we zijn en niet **wat** we zijn.
- In handelen en spreken krijgen pluraliteit en nataliteit gestalte.

Maieutiek_Denken 2022-2

5

Denken is politiek

- Door haar eigen ervaringen in Duitsland onder Hitler was denken voor Arendt al een politiek item geworden.
- Door Vietnam werd Arendt ervan overtuigd dat niet alleen onnadenkendheid maar ook slechts het hebben van een 'beeld'- Dwz. Een projectie op basis van een verleden naar een nog oningevulde toekomst toe- altijd politieke gevolgen heeft.
- Young-Bruehl schrijft over denken; “ het is een zeer politiek georiënteerd als een waarschuwing beschouw.”

(Het belang van Hannah Arendt blz. 163)

Maieutiek_Denken 2022-2

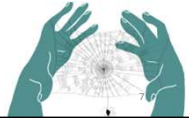
6

Grenzen van het denken als politiek handelen

Arendt ziet zichzelf in de lijn van de vroege Socrates. In haar optiek (en de mijne) is de latere Socrates van Plato een poging van Plato om Socrates te beschermen, maar daarmee verliest hij het Socratische denken. (Inl. 23)
De opschorting van het weten dat in het denken van Socrates vervat zit (maieutisch) levert geen nihilisme op, maar ruimte om te komen tot een oordelen. Het denken heeft moeite met de gedachtenloosheid en de banaliteit van het kwaad.

Dat is iets dat we vandaag de dag gemakkelijker kunnen herkennen nu we met alle *factcheckers* en alle kennis geen inbreng blijken hebben tegen de Trumps en Poetins van deze wereld. Er is daar niets waartegen het denken zich kan keren.

Maieutiek_Denken 2022-2

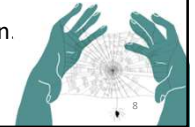

7

Terug naar Eichmann

- Eichmann denkt niet na zegt Arendt.
- Dat zet haar aan tot nadenken over denken.
- Haar boek, wat een verslag is van het Eichmannproces, is vooral een verslag van wat Arendt daar ervaart.
- Ze begint met een idee van het radicale kwaad, een kwaad dat iemand kan bevatten en waarbij intenties, gedrag en gevolg samenvallen. Maar ze moet dat herzien.

Maieutiek_Denken 2022-2

8

Banaliteit van het kwaad

- **'Banaliteit van het kwaad'** is een term die voor het eerst opduikt in een briefwisseling tussen Jaspers en Arendt.* Zelf refereert ze daar nooit meer aan. Zijn ze het vergeten? Of wil Arendt Jaspers beschermen door de volledige verantwoordelijkheid voor de term op zich te nemen?
- Waar het om gaat is dat dit kwaad -net als bacteriën- wel een hele bevolkingen kan uitroeien, maar dat geeft het nog geen groot(s)heid.

*Brieven Jaspers-Arendt brief 46, 19 oktober 1946.

Maieutiek_Denken 2022-2

9

Heeft Arendt zich vergist in Eichmann?

- Bettina Stangneth, Abram de Swaan, Rutger Bregman en een hele reeks anderen hebben zich uitgelaten over Arendts opvatting dat Eichmann geen echte aanhanger van het nazisme was en over haar opvatting van het banale kwaad.
- Eichmann was vermoedelijk veel meer nazi (geworden) dan Arendt dacht.
- De gedachte van de banaliteit van het kwaad blijft overeind en is ook door haar en anderen beter onderbouwd geraakt.

Maieutiek_Denken 2022-2

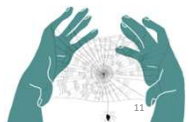

10

Macht en kwaad

- Als tussenstap is het zinvol om naar Arendts opvatting over macht te kijken. Arendt zegt niet dat één iemand niet kwaad in de zin kan hebben, maar het werkelijke grote kwaad (de besmetting om in termen van de bacteriën te blijven) kan alleen plaatsvinden als anderen er in mee gaan.
- Macht ligt niet bij de enkeling, maar bij de mensengemeenschap. Juist dáár en dán is denken een belangrijk politiek geladen begrip.

Maieutiek_Denken 2022-2

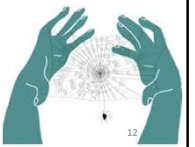
11

Kwaad en denken

- Arendt zal aan het eind van haar boek zeggen dat denken meestal zeer teruggetrokken plaatsvindt en twijfel oproept en daarmee niet zo politiek is, maar er zijn uitzonderingen en dan zou denken wel eens van doorslaggevende betekenis kunnen zijn.
- Dat is ook wat Young Bruehl bedoelt wanneer ze schrijft; "het (denken) is een zeer politiek georiënteerd boek dat ik als een waarschuwing beschouw."*
- Immers ineens heeft ieder van ons een (stukje)verantwoordelijkheid voor het wel of niet verschijnen van het kwaad in de wereld.

*Het belang van Hannah Arendt 80, 162

Maieutiek_Denken 2022-2

12